

Lárus H. Bjarnason - Um lögræði (1918-1919)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (Íslandssafn).

Skrið inn á ýmsar blaðsíður í ritinu, þ.m.t. undirstrikanir.

Ýmsir misalvarlegir blekgallar víðsvegar um prenteintakið.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

46
340
165
Pattí Blöndal
stut. jur.

U M L Ö G R E D I

E F T I R

L Á R U S H. B J A R N A S O N

R E Y K J A V Í K

1918-'19

I n n g a n g u r

Rjettgengi. Hver maður, ungur og gamall, heilbrigður og sjúk-
ur, frjáls og ófrjáls, á rjett í sjer og sínu. Sá er svifti lífi,
hvort heldur nýfött barn, aðframkominn öldung eða lauðadand
sakamann, væri manndrápari. Sá, er tæki ófrjálsri hendi eign,
hvort heldur hvítvöðungs eða fanga, væri þjófur.

Á hinn bóginn er hver maður skyldur til að hlýða lögum lands
sins, t.d. til að inna af hendi lögmálta skatta. Reifabarnið ríka
verður að greiða eignarskatt jafnt og ríkur fullorðinn maður.

Sú gáfa, að eiga þau rjettindi og bera þar skyldur, sem ekki
eru háð öðru en því að vera maður, hefir verið nefnd rjettþæfi,
en mætti líka nefna rjettgengi. Rjettgengi hvers manns er lögmált
í öllum menningarlöndum.

Gjörgengi. Jafnvíst og eðlilegt og það er, að hver maður er
rjettgengur í nýnefndri merkingu, jafnvíst og eðlilegt er hitt,
að hver maður getur ekki verið gengur að lögum til hvers konar
framkvæmda og borið ábyrgð gjörða sinna. Óvitinn getur t.d.
ekki hagrætt efnum sínum eða ínt lögskil sín af hendi. Honum
verður ekki refsað o.s.frv. Gáfu þá, að vera gengur að lögum til
algengra framkvæmda og þá um leið ábyrgur gjörða sinna, mætti
kalla gjörgengi (habilitet).

Gjörgengi er misjafnt eftir því við hvers konar aðhöfn er átt:

sakgengi, bótagengi, vitnagengi, embættisgengi, atvinnugengi o. s. frv. Þessum hugtökum er lýst, hverju á sínum stað: sakgengi í refsifræðinni, vitnagengi í rættarfræðinni, embættisgengi í stjórnlagafræðinni o. s. frv.

Þjer verður einvörðungu gjörð að umtalsefni sú tegund gjör- gengis, sem "lögræði" er nú lögfest heiti á.

I. L ö g r æ ð i ?

Lögræði ("myndugleiki") er samskvæmt 1. gr. lögræðislaganna 14. Mv. 1917, nr. 60 tvenns konar, sjálfræði og fjárræði. En í 2. mgr. 2. gr. er sá sagður sjálfráður, er einn "ræður" öðru en fje sínu og í 3. mgr. 4. gr. er sá kallaður fjárráður, er einn "ræður" fje sínu. Eftir því merkir lögræði lögmæltu getu til að ráða einn fje sínu eða öðru, svo að gilt sje að lögum. Sá er ræður hvorutveggja, er fullráður.

Þess er fyrst getandi, að lögræði merkir einvörðungu hufleika til þess einn að fara löglega með ráð yfir fje sínu eða öðru, en merkir ekki, að maður sje rætt kominn að því, sem hann vill ráða (aðild, kompetance). Það er sitt hvað, að hafa aldur og skynsemi til að ráða einhverju og að eiga nokkuð, er verði ráðstafað. Sveitarámaginn er að jafnaði fjárráður, en hann á sama sem ekkert fjemmt, er hann megi ráðstafa. Hinsvegar getur ríkan mað brostið aldur eða skynsemi eða hvorttveggja til að ráðstafa eignum sínum. Hann er þá fjárráður.

En þessi takmörkun nægir ekki. Maður getur "ráðið" sjer og sínu með fleiru en einu móti. Tilásti máttinn er athöfn, sem beint

er ætluð til þess að hafa tiltekin áhrif á (persónulega eða fjárhagslega) afstöðu mannsins. Og algengasta dæmi slíkra athafna eru samningar eða aðrir löggjörningar. Hinsvegar getur athafnin haft þau áhrif á afstöðu manns, er hann ætlaðist ekki til. Dæmi slíkra athafna eru skaðabótaskyld og refsiverð verk. En það er ljóst af lögræðislögunum*, að hvorki sakgengi nje bótagengi er talið til lögræðis. Lögræði merkir þar eingöngu getu til að "ráða" fje sínu eða öðru með samningi eða samningsígildi. /X

Tilgangur lögræðisreglna er að tryggja, svo sem kostur er á, að (samnings)viðskifti manna fari fram með skynsemd.

Í sumum viðskiftum manna eru rjettindin annaðhvort aðallega eða jafnvel eingöngu annarsvegar og skyldurnar þá hinsvegar, t.d. sje um gjöf að ráða. En í venjulegum viðskiftum, t.d. kaupum og sölum, er rjettur og skylda beggja megin. Seljandinn er skyldur að halda söluloforð sitt, en hann á jafnframt rjett á að fá umsamið verðmati fyrir. Og kaupandinn er skyldur að halda kauploforð sitt, en hann á jafnframt rjett á að fá umsamið hlut.

Nú eru menn að vísu á eitt sáttir um það, að nokkurn þroska þurfi til þess að taka við rjettindum. En þar sem rjettindi og skyldur eru beggja megin, þar er ekki ástæða til að áskilja sjerstakan þroska af hendi rjetthafa, því að hann er jafnframt skylduhafi og að allra þjóða lögum lögmaltur meiri þroski til þess að taka á sig skyldur en til þess eins að afla sjer (endurgjaldslausra) rjettinda. Sje seljandi nógu þroskaður

*Sjá t.d. 2., 4., 5., 7., 8., 12. og 13. gr.

til að selja eign sína með skynsemd, er hann sennilega nógu þroskaður til að taka við kaupverðinu. Þar sem rjettindin eru aftur á móti öll öðrum megin og skyldurnar hinum megin, þar verður að heimata nokkurn þroska af hendi rjetthafa. Flestum kemur t.d. samín um það, að maður, sem lofar óvitabarni eða albrjáluðum manni gjöf, sje ekki skyldur að efna það loforð sitt. En um hitt eru menn ósáttir, enda sker löggjafinn ekki úr því, hve vitiborinn og hve heilbrigður gjafþegi þurfi að vera til þess að geta heintað efndir slíks loforðs. En út í það skal ekki fara í þjer, með því að það er ljóst, að lögræðislögin eiga ekki við þann hæfileika. Þau eiga með orðinu lögræði eingöngu við lögmæltan þroska til þess að taka á sig skyldu með samningi eða samningsígildi.

Full trygging fyrir því, að manni sje trúandi til að taka á sig slíka skyldu, fengist ekki nema með rannsókni þar til hæfra manna á samningsáðilum í hvert skifti. En með því að slík rannsókn yrði alger frágangssök allra hluta vegna, þá hefir löggjafinn, þjer sem annarstaðar, látið sjer nægja venjulega ytri votta þess, að vænta megi viðunanlegra ráðstafana, þ.e. lögmæltan aldur og samilega skynsemi án lögræðissviftingar. Lögtiltekið aldursmark þess, sem semur á sig skyldu, verður þá vottur þess, að maðurinn sje nægilega þroskaður og skynbær til að ráða sjer og fje sínu, nema því að eins að vangeta hans sje vís (sönnuð með dómi).

Lögræði merkir þá, að maðurinn hafi lögmæltan hæfileika til

sef

sjálfur að semja á sig skyldur (persónulegar eða fjárhagslegar). *By*

S j á l f r æ ð i

er önnur grein lögræðis. Það er lögmæltur hæfileiki til að ráða öðru en fje sínu. Með "ráða öðru en fje sínu" er hjer átt við að taka á sig með samningi eða samningsgildi aðrar skuldbindingar en þær, er beint varða fjárhag manns, 2. mgr. 2. gr. Sjálfráður maður ræður þannig því, hvar hann er og hvernig hann ver starfskröftum sínum. Hann getur einn ráðið sig í vist, á skip og til að vinna sjálfur fyrir aðra hvert verk, sem löggjafinn hefir ekki bundið sjerstöðum skilyrðum.

Eftir lagagreininni mætti í fljótu bragði ætla, að sjálfráður maður mætti einn ráðstafa öllum málefnum sínum, öðrum en beinum fjármálum og sjerstaklega, að hann mætti ekki einn taka á sig neina beina fjárskyldu. En hvorugu er þó svo farið, enda er gjörður fyrirvari í málsgreininni um fyrra atriðið með orðunum: "nema öðruvísi sje sjerstaklega ummælt í lögum", og 4. mgr. 4. gr. sýnir, að undantekningar eiga sjer stað um síðara atriðið.

Með orðunum innan hermimerkja er átt við það, að nokkur lög áskilja annað og meira en sjálfræði til ráðstafana, sem þó varða ekki beint fjárhag aðila. Eftir 6. lið 3. gr. tilsk. 30. Apríl 1324, sbr. konungsbrjef 7. Des. 1327 þarf sjálfráður maður, þótt sjálfráður sje, samþykki foreldra eða lögráðamanns til hjónabands. Samkvæmt 20. gr. erfðatilskipunar 25. Sept. 1350 þarf maður að vera 18 ára gamall til þess að geta ráðstafað efn-
*Sbr. þó 1. gr. hjóatilsk. 20. Jan. 1366.

um sínum eftir sinn dag, og tekur afleiðandi þó enga fjárskyldu á sig. Hjer má og minna á 1. gr. laga 10. Sept. 1898 nr. 15 og 1. gr. laga 30. Júlí 1909 nr. 43, um nauðsyn á áritun lögreglustjóra til þess að samningur yngri manns en 13 ára, þótt sjálf-ráður sje, um nám iðnaðar, verslunar og annars atvinnureksturs, verði lögmætur. Þess er þó getið, að samþykki lögreglustjóra mun vera heimtáð eingöngu til tryggingar því, að þeir samningar fari ekki í báða við lög.

Um síðara atriðið skal þess getið, að giftar konur, þótt ófjárráðar sjeu, geta einar ráðstafað sjálfsaflafje sínu í líf-lífandi lífi, 26. gr. laga 12. Jan. 1900, nr. 3. Sama hefir verið talið gilda um aðra sjálfráða menn, einræði þeirra um sjálfsaflafje talin eðlileg afleiðing af sjálfræði þeirra. Jafnvel ósjálfráðir menn hafa verið taldir ráðstöfunarbærir um sjálfsafla sinn, meðan umráðamenn taka ekki fram fyrir hendur þeirra. Og enn hefir verið litið svo á, að sjálfráðir og jafnvel ósjálfráðir gjafþegar mættu einir ráðstafa frjálsum gjöfum þeim til handa. Þú er þak lögfest í 4. mgr. 4. gr. lögræðislaganna, að ófjárráðir menn ráði sjálfsafla og gjafafje, nema öðruvísi sje sjerstaklega um-mælt. Eftir því er enginn vafi á því, að sjálfráðir menn ráða hvorutveggja, þótt ófjárráðir sjeu. Og líklega brestur heimild til að undanþiggja ósjálfráða menn lagaorðunum.

Þú er ekki undantekning frá reglunni um einræði sjálfræðungs yfir öðru en fje og íræði hans um fjármál, að brigið á lögmætum skuldbindingum, t.d. um vistarráð varða hann útlátum. Að vorum

lögum er yfirleitt ekki hægt að þröngva manni til vinnu* og því getur lögmæti slíkrar skuldbindingar tæplega lýst sjer í öðru en því, að briggð valdi fjárútlátum, enda er nú svo ummælt í 3. mgr. 2. gr. Sjálfþæði manns lýsir sjer þannig ljósast í því, að sjálfþæður maður verður að bæta af fje sínu fyrir briggð lögmætra skuldbindinga, og ósjálfþæði manns þá eðlilega í því, að ráðstafanir ósjálfþæðs eru ógildar - að undanskildum ráðstöfunum á sjálfsaflafje og gjöfum - enda er svo ummælt í 4. mgr. 2. gr. Maður, sem ræður ósjálfþæðan ungling t.d. í vist, verður að bæfa vist-rof hans bótalaust.

Sjálfþæðir. Nú þarf ekki að fara í grafgötur um það hverjir eru sjálfþæðir. Eftir 1. mgr. 2. gr. er hver 16 ára gamall maður sjálfþæður, sje hann ekki sviftur sjálfþæði. Það mun tæpast henda, að maður verði sviftur sjálfþæði án þess um leið að vera sviftur fjárræði. Því má yfirleitt segja, að 16 ára menn sjeu sjálfþæðir.

Af lagaorðunum kynni að þykja mega draga þá ályktun, að enginn maður yngri en 16 ára geti verið sjálfþæður. Það mundi þó ekki vera undantekningarlaus ályktun. Kæmi það fyrir, að yngri kona en 16 ára giftist, mundi verða að jíta henni sjálfþæði. Þónda er ekki jítað húsbóndarjetti eða forræði yfir konu sinni, og utanheimilis, hjá foreldrum (eða lögráðamanni) geti það ekki verið. Því yrði að jíta yngri húsfreyju en 16 ára sjálfþæði. Lögin hafa látið ógetið fyrirvara um giftar konur, af því að giftingaraldur

*Sbr. þó 80. gr. siglingalaganna 30. Nóv. 1914, nr. 56.

kvenna er jafnhár sjálfræðisaldrinum^{1392/187} enda eru sjálfræðisákvæði^{118 ar} laganna ekki nómáli. Reglan er söm og áður, lýsir sjer að eins í annan hátt, liggur nú beint í orðunum, en var áður fundin með lögskýringu. Gift kona, yngri en 16 ára, var áður talin sjálfræðis og löggjafinn hefir vafalaust ekki viljað gjöra breytingu á því. En það gildir ekki síður um þessa undantekningu en sjálfræðis- sviftingu, að hún mun reynast mjög fátíð. Því má heita, að reglan sje sú, að 16 ára menn sjeu sjálfræðir og aðrir ekki.

Ósjálfræðir eru, samkvæmt fyrsögu, yngri menn en 16 ára (að giftum konum undanskildum) og þeir, er sviftir kynnu að vera sjálfræði, 3. gr. Eins og þegar er dregið á, mun það sjáldan koma fyrir, að menn verði að eins sviftir sjálfræði. Ráðstafanir sjálfræðs en fjárræðs manns (manns milli 16 og 21 ára) skifta venjulega litlu máli. Og yrði slíkur maður sviftur sjálfræði, mundi ástæðan til sjálfræðissviftingarinnar venjulega vera þann-
ig vaxin, einhver sjúkdómur eða vanþroski, að naumast þyrfti held-
ur að gjöra ráð fyrir ráðstöfunum af hendi lögráðamanns um sjálf-
ræðismálefni hans. Fjárræðir menn mundu og töplega sviftir sjálf-
ræði einu, með því að ástæðan til sjálfræðissviftingar mundi oft
jafnframt og jafnvel öllu fremur, t.d. brjálsemi, vera ástæða
til fjárræðissviftingar. Mitt mundi tíðrara, að fjárræðir menn
veru og sviftir sjálfræði, t.d. vegna geðveiki. En um þá menn,
er sviftir verða fjárræði, verður rétt síðar, og þykir rétt að

¹Gr. 1. gr. hjúatilsk. 26. Jan. 1866 og 3. og 32. gr. fátækra-
laga nr. 44, 1905.

²Gr. 26. gr. laga nr. 3, 1900.

lýsa sjálfræðissviftingu, sem fer fram eftir sömu reglum og fjárræðissvifting, um leið og fjárræðissviftingu.

Af líkum ástæðum og samhengisins vegna, þykir rjett að lýsa í einu lagi lögráðamensku fyrir ósjálfráða og ófjárráða.

F j á r r æ ð i

er hin tegund lögræðis, og skiftir miklu meira máli um öll viðskifti manna heldur en sjálfræði.

"Fjárráða maður ræður einn fje sínu, nema lög mæli sjerstaklega fyrir á annan veg," 3. mgr. 4. gr.

Eftir því merkir "fjárræði" lögmæltan hæfileika til þess einn að taka á sig fjárskyldu með samningi eða samningsígildi, svo sem til þess að afhenda verðmæti sitt, veðsetja það eða lofa að afhenda það eða veðsetja.

Pó að maður sje fjárráður, má ekki ætla, að hann geti undantekningarlaust ráðið einn öllum fjármálum sínum, fremur en hitt, að ófjárráður maður ráði engu um fje sitt, enda er gjörður beinn fyrirvari um hvorttveggja í 4. gr. Sem dæmi þess, að fjárráður maður er ekki alráður um efni sín, má nefna 4. og 15. gr. laga nr. 3, 1900. Og sem sönnun hins, má minna á, að sjálfráður og jafnvel ósjálfráður maður ræður sjálfsaflafje og frjálsum gjöfum.

Fjárræði manns lýsir sjer ljósast í því, að halda má manni, sem hefir brigið að umsamja skyldu sína, með valdi til þess annaðhvort beint að efna hana, eða þá til þess að bæta fyrir brigiðin. Beiti maður t.d. þrásetu á jörðu, eftir að umsamin leigutími er úti, þá má bera hann út. Og brigið seljandi söluloforð sitt,

getur kaupandi venjulega heimað batur fyrir brígðin.

Hafi maðurinn, sem bygði jörðina eða lofaði að selja hlutinn, hinsvegar verið óráður fjár síns, þá verður samningsaðili að þola "brigð" hans bótalaust.

Stafi óræði mannsins af æsku, skiftir það ekki máli, hvort samningsaðila hans var kunnugt eða ókunnugt um óræði hans. Samningurinn er jafnógildur, hvort heldur sem er, 4. mgr. 4. gr. En sje maður sviftur fjárræði, þá er samningurinn gildur, hafi samningurinn verið gjörður áður en sviftingarúrskurðurinn var ritaður í þinglýsingabók (verslunarskrá), nema það sannist, að hinn hafi vitað um fjárræðissviftinguna. Hafi samningurinn hinsvegar verið gjörður eftir innritun úrskurðar, er hann ógildur, enda þó að samningsaðila hafi verið ókunnugt um fjárræðissviftinguna.

Fjárráðir verða menn með tvennu móti: Karlar og konur með lög-mæltum þroska og gift kona auk þess með láti bónda síns eða með því að skilja við hann, hvort heldur að fullu eða að þorði og sæng, 4. gr. Aftur á móti hefir það engin áhrif á fjárræði kvongaðs karlmanns, þó að kona hans deyð eða þau skilji.

Áður* gátu karlar og konur orðið fjárráð með leyfisbrjefi, en slík leyfi verða ekki veitt eftir gildistöku lögræðislaganna.**

Fyrir daga lögræðislaganna var fjárræði tvískift.*** Þá urðu

*Tilsk. 21. Des. 1831 og lög nr. 17, 1905.

** Lögræðislögin gengu í gildi 27. Febr. 1918.

***D.l. 3.17, sbr. tilsk. 21. Des. 1831.

karlar og konur hálfraði fjár síns 18 ára, rjeðu fjármálum sínum með aðstoð meðráðamanns. Hálfraði þetta hjólst þangað til maður varð fullráður fjár síns, karlmaður og kvenmaður* með lögmæltum aldri, 25 árum, eða með leyfisbrjofi og gift kona annaðhvort með öðrum hvorum nefndra hátta eða þá vegna láts bónda hennar eða skilnaðar við hann.

Eftir gildistöku lögræðislaganna er hálfraði úr lögum numið 18 nema sem millibilsástand þeirra manna, er voru orðnir 18 ára gamlir en ekki 21 árs, þegar lögin gengu í gildi. Áð þeim mönnum sleptum eru menn því eitt af tvennu, annaðhvort alls óráðir fjár síns eða þá alráðir, hvorttveggja þó með núgreindum undantekningum um sjálfsaflafje og frjálsar gjafir, 16. gr.

Ein meðal aðalbreytinga lögræðislaganna er lekkun fjárræðisaldurs. Áður urðu menn yfirleitt ekki fullráðir fjár síns fyrir en 25 ára, en nú verða menn það, konur sem karlar, gift og ógift, 21 árs.

"Maður er fjárráða 21 árs, nema sviftur sje fjárræði" 4. gr. Með þeim aldri verða menn jafnvígir til fjárskuldbindinga fyrir aðra (ábyrgð) sem fyrir sjálfa sig, enda fellir 16. gr. lögræðislaganna D.l. 1.23.12 og N.l. 1.21.9 úr gildi**

Fjárræði giftra kvenna, er mist hafa bændur sína eða skilið við þá, má heita óbreytt.

"Ekkjur og konur, er skilið hafa við bændur sína, að fullu eða að borði og sæng, eru fjárráða, þó að yngri sjeu en 21 árs" 2. mgr. 4. gr.

*O.br. 4. Jan. 1861. Lög nr. 3, 1800, 10. gr.

**Úrfellingin var stjörð á þingi og er sennilega um þörf fram.

Áður var fjárræðisreglan að eins orðuð um ekkjur*, en látin gilda um fráskildar konur sem löggjöfnunarrégla. En auk þessarar orðarýmknar er orðin nokkur breyting á fjárræði ekkna. Áður mátti skipa ekkjum svokallaðan "fastan lögráðamann".** Og ekkjur þá af flestum settar á bekk með hálfráðum mönnum. Nú er allur 17. kap. III. bókar D.1. úr lögum numinn og ekkja er því nú annaðhvort einráð um fjármál sín, eða óráð, hafi hún verið swift fjárræði með dómi.

Ófjárráðir eða óhafir til þess að taka á sig fjárskuldbindingu með samningi eða samningsígildi, nema um sjálfsafla eða frjálsa gjöf sje að ræða, eru þá yngri menn en 21 árs, að ekkjum og skildum konum undanteknum, og svo þeir, er swiftir hafa verið fjárræði.

Áður töldu sumir vitskerta menn ólögráða (ósjálfráða og ófjárráða) án lögræðissviftingar. En eftir lögræðislögunum þarf dómsúrskurð til þess að vitskertir menn verði taldir ólögráðir, hvort sem lögræðissviftingu hefir þurft til þess áður eða ekki.

Samningsskuldbindingar ófjárráðra manna eru sem ógjörðar. Hafi ófjárráður lofað að láta verðmæti af hendi, verður honum ekki þröngvað til að efna loforð sitt, nje gjörðar skaðabætur fyrir "brigðin", hvort sem um peninga er að ræða eða aðra hluti. Og hafi hann látið það af hendi, getur hann heimt það til sín aftur, nema peningar eða peningagildi sje. Þeir eru yfirleitt ekki afturkræfir.

* D.1: 3.17.41. ** D.1. 3.17.42.

Noti ófjárráður sjer þessa lagaheimild, verður aðili hans, hafi hann verið grandalaus (bonae fidei), vitanlega laus sinnar skuldbindingar eða gagnskyldu. Hann þarf t.d. ekki að borga þann hlut, sem ófjárráður afhenti ekki. Og hann getur yfirleitt heimt aftur þann hlut, er hann kynni að hafa látið af hendi til ófjárráðs.

Aftur á móti getur (grandalaus) samningsaðili ófjárráðs, bæði í þessu falli og öðru, eftir atvikum, heimtað skaðabætur eftir algengum reglum um skaðabætur utan samnings, sje um refsivert athæfi að ráða af hendi ófjárráðs (302. gr. hengl.) eða skaðabótaskyld, en það kemur ekki þessu máli við.

II. Lögræðissviftin g.

Það er sagt með berum orðum í 5. gr. lögræðislaganna, að svifta megi mann sjálfræði, eigi síður en fjárræði. Fyrir daga lögræðislaganna var það vafasamt, hvort menn yrðu sjerstaklega sviftir sjálfræði, enda ekki kunnugt um, að nokkur hafi verið sviftur sjálfræði sínu einu saman. Á hian bóginn er vitanlegt, að sú gat verið ástæða til fjárræðissviftingar, sjerstaklega geðveiki, að hún gjörði manninn jafnframt óhæfan til þess að ráða sjer sjálfur. En eins og írepið er á að framan (bls. 7-8) mun það, af þargreindum ástæðum, sjaldan koma fyrir, að menn verði einungis sviftir sjálfræði. Hitt mundi tíðara, að fjárráður maður yrði sviftur hvorutveggja, sjálfræði og fjárræði, og þó sennilega tíðast, að sviftingin tæki eingöngu til fjárræðis.

Ástæður til lögræðissviftingar geta verið margar og sundurleitar, ósjálfráðar og sjálfráðar, enda nú sem áður lagt á vald lögræðissviftanda að meta, hvað valda skuli lögræðissviftingu, sbr. ó. gr.:

"Nú er sjálfráða maður eða fjárráða ófær til að ráða sjer eða fje sínu sjálfur, vegna vanheilsu eða vanþroska eða af öðrum ástæðum, svo sem veina eyðslusemi, og skal hann þá sviftur sjálfræði eða fjárræði eða hvorutveggja og honum skipaður lögráðamaður."

Áhersluatriðið er, að maðurinn sje að dómi sviftingarvaldsins ófær til að ráða sjer eða (og) fje sínu sjálfur. Hitt skiftir ekki máli að lögum, hver ástæðan er, og þá ekki heldur, hvort hún er sjálfráð eða ósjálfráð, enda mundi "ósjálfráð" ástæða ósjaldan að einhverju leyti vera sjálfráð. Greinin nefnir "vanheilsu eða vanþroska" og eyðslusemi. Meðal vanheilsu mundi sjerstaklega geta sumra sálarsjúkdóma, geðveiki, og meðal vanþroska óvits, fávits, sinnuleysis. Auk þess má nefna ellibilun og líkamlega sjúkdóma, er geta varnað manni að geta hagsmuna sinna um lengri eða skemmri tíma. Drykkjuskapur og aðrir líkir lestir, svo sem morfín og cocaineitrun, geta og valdið lögræðissviftingu.

Lögræðissviftingarvaldið var fyrir daga lögræðislaganna hjá umboðsstjórninni.* Á þessu hafa lögin gjört þá gagngerðu breytingu, að nú eru dómstólarnir einir, hlutadeigandi hjeraðsdómari og yfirdómur, bærir um að svifta mann lögræði, hvort heldur

* Sbr. 27. gr. ftl. nr. 44, 1905.

** D.l. 3.17.1, sbr. ts. 21. Des. 1831, I b.

sjálfræði eða fjárræði eða hvorutveggja, 6. sbr. 5. gr.

Það ber nú að vísu undir rjettarfarsfræðina, að lýsa rjettarfarinu um sviftingu lögræðis, en þó þykir eftir áttvikum rjett að greina nokkuð frá þeim aðaldráttum.

Þess er ekki beinlínis getið í lögræðislögunum, hversu reka skuli mál út af lögræðissviftingu og orðin í 6. gr.:

"Að öðru leyti fer um lögræðissviftingu eftir reglum þeim, sem fylgt hefir verið um sviftingu fjárræðis"
 gætu gefið tilefni til að halda, að breyting frá því sem ^þdur var, væri að eins gjörð á þeim atriðum, sem ræðir um næst á undan í greininni, sem sje að nú heyri lögræðissviftingarvaldið undir dómstólana og nú verði sviftingarúrskurður að ganga á varnarþingi lögræðissviftungs. En þetta getur ekki staðist.

Úr því að málið er að öllu leyti lagt undir dómvaldið, geta fyrst og fremst ekki haldist þar formreglur, er giltu um lögræðissviftingu, meðan hún var á valdi umboðsstjórnarinnar. Í annan stað sjeð það á 2. mgr. 2. gr., að rannsókn málavaxta í hjeraði á að fara fram.

"að hætti almennra lögreglumála;" þegar landsyfirdómur krefst rannsókna. En það virðist ekki ástæða til að fara öðruvísi með málið í hjeraði, þegar það kemur þang- að í annað sinn, eftir ákvörðun landsyfirdóms, en þegar það var þar fyrst fyrir. Þykir því megaætla, að hjeraðsdómari skuli yfirleitt fara með lögræðissviftingarmál sem með almenn lögreglumál. Ofantilfærð orð úr 6. gr., sem stjórnin auðsjáanlega hefir tekið upp úr 6. gr. upphaflega frumvarpsins, án þess að geta

þess, að þar var ekki atlast til breytingar á lögræðissvifting-
arreglunum a prima instantia, munu þá verða að skiljast svo,
sem hjeraðsdómari skuli afla sjer skýrslu um sömu atriði og
að sumu leyti á sama hátt og áður tíðkaðist. Hjeraðsdómari skuli
t.d. heimta fæðingarvottorð og eftir atvikum læknisvottorð og
umsögn nánustu vandamanna. Tilfni til lögræðissviftingar mundi
og, hjer eftir sem hingað til, oftast nær renna frá öðrum en
dómaranum sjálfum. En hingað til hefir lögræðissvifting tæplega
oft farið fram nema eftir ósk lögræðissviftings sjálfs, vensla-
manna hans eða sveitarstjórnar, 57. gr. laga nr. 44, 1905.

Lögræðisúrskurðurinn á að vera rökstuddur og kveða skýlaust
á um það, hvort maður sje sviftur sjálfræði, fjárræði eða hvoru-
tveggja, 1. mgr. 7. gr. Og úrskurðurinn á að ganga á varnarþingi
lögræðissvifts, 6. gr.

Á sama hátt og farið er með lögræðissviftingarmál í hjeraði,
skal fara með mál, ef fella skal niður lögræðissviftingarúrskurð
í hjeraði, vegna breyttra aðstæðna, t.d. af því að geðveikur
maður verður geðheill, enda verður þá að aflýsa sviftingarúr-
skurðinum.

Sje maður sviftur lögræði í hjeraði, getur hann sjálfur
áfrýjað úrskurðinum til yfirdóms, sje hann vitheill. Sje hann
það ekki, mundi lögráðamaður hans geta það. Og eftir lagabók-
stafnum, 1. mgr. 6. gr., geta nánustu venslamenn áfrýjað úr-
skurðinum, hvernig sem stendur á högum lögræðissvifts. Það virð-
ist þó tæplega geta komið til mála, að venslamenn lögræðissvifts,

geti áfrýjað í hans stað, eða tekið fram fyrir hendur hans um áfrýjunina, sje hann vitheill og til taks að öðru leyti.

Þess er eigi getið, hvort lögræðissviftur eða sá, sem komið hefir lögræðissvift^tingarmáli af stað, t.d. sveitarstjórn samkv. 57. gr. fátækralaganna, geti áfrýjað úrskurði, hafi hjeræðsdómari hrundið sviftingarkröfu. Áfrýjun er því að eins skýlaust lögleyfð, að meður hafi verið sviftur lögræði. Það mætti nú að vísu nokkuð til sanns vegar færa, að játa áfrýjun í því einu falli. Það því fremur sem 9. og 10. gr. virðist og gjöra ráð fyrir því, að yfirdómur ónóti að eins lögræðissviftingarúrskurð, en ekki fyrir hinu, að hann svifti lögræði, mann, sem sýknaður hefir verið af sviftingarkröfu í hjeræði. Veri yfirrjettur þá nokkurs konar ógildingar (cassations) dómstóll um lögræðissviftingu, ekki ósvipað því, sem hann er í landamerkjámálum. En þó *þetta hluturinn* að ástæður þessar og aðrar hjer ótaldar sje nokkurs virði, þá *af öðrum* þykja þær ekki heimila þá gagnályktun, að ekki sje hægt að áfrýja hjeræðsúrskurði, sem hrindir sviftingarkröfu, enda væri með því riðið í bág við eina af meginreglum rjettarfars og vald hjeræðsdómara jafnframt aukið framúr rjettu hófi. *sem til að sýna þess*

Hinsvegar verður lögræðissviftingarmáli ekki haldið lengra en til yfirdóms, hvort heldur form- eða efnisgalli þykir vera á meðferð málsins, 1. mgr. 6. gr. *þess hluturinn*

Í yfirdómi eru lögræðissviftingarmál yfirleitt rekin sem "opinber mál." Þó gildir sú regla um málskostnað (sem og í hjeræði), að hann greiðist af almannafje, nema því að eins, að

lögræðissviftingarúrskurðar hafi verið aflað

"fyrir vísitandi rangar skýrslur"

Þá ber að höfða sjerstótt mál gegn þeim manni, til skaðlausrar greiðslu, ekki að eins á nálskostnaði heldur og á öllu því tjóni, er kann að hafa orðið af lögræðissviftingunni, 3. mgr. 9. gr.

Ónóti yfirdómur lögræðissviftingarúrskurð úr hjeraði, ber að aflýsa hjeraðsúrskurðinum, 2. mgr. 10. gr.

Birting lögræðissviftingarúrskurðar annast stefnuvottar fyrir lögræðissviftum sjálfum eða næsta venslamanni, sje hann vit-skertur. Með "næsta venslamanni" er sennilega, og að minsta kosti aðallega, átt við maka, foreldri, börn, systkin eða jafnmægða. Auk þess á að birta úrskurðinn í Lögbirtingablaðinu.

En auk þessara birtinga á tafarlaust að rita úrskurðinn í þinglýsingabók og síðan þinglýsa úrskurðinum á varnarþingi lögræðissvifts. Reki lögræðissviftur skrásetningarskylda eða skrásetta atvinnu á þinnig að geta úrskurðarins í verslanarskránni. Og eigi lögræðissviftur fasteign eða hjer skrásett skip ber enn- fremur að þinglýsa úrskurðinum á varnarþingi fasteignar og skips, 7. gr. lögræðislaganna. Eignist lögræðissviftur fasteign eða (og) skip eftir að hann hefir verið sviftur lögræði, verður að þinglýsa úrskurðinum og rita hann í skipskrá, þar er fasteignin eða skipið heyrir undir. Og skifti lögræðissviftur um varnarþing, mundi að minsta kosti tryggara að þinglýsa úrskurðinum á nýja varnarþinginu.

Birtingar- og þinglýsingarskyldan á aðallega við hjeraðs-

úrskurð um sviftingu lögræðis. Sje að ræða um yfirdómsúrskurð, er staðfest hefir hjeraðsúrskurð um lögræðissviftingu, þarf birt-
ing tæplega fram að fara, nema ef til vill fyrir lögræðissvift-
um eða næsta venslamanni og að minsta kosti þarf þá ekki að
þinglýsa úrskurðinum. Hafi lögræðissviftingarkröfu hinsvegar
verið hrundið í hjeraði, en hún gengið fram í yfirdómi, þá verð-
ur að birta yfirdómssúrskurðinn og þinglýsa honum svo sem nú
var sagt, enda hefði birting og þinglýsing þá eigi farið fram
áður.

Gildi lögræðissviftingar. Lögræðissvifting hefir að eins bein
áhrif á samningsgengi lögræðissvift til skuldbindinga, en ekki
á gjörgengi hans að öðru leyti. Maður, sem sviftur er lögræði,
getur t.d. hæglega orðið dæmdur til refsingar eða skaðabóta
utan samninga. Annað mál er það, að ástæðan til lögræðissvifting-
ar getur verið þannig vaxin, t.d. megn geðveiki, að maðurinn
verði einnig ógengur eða óhefur að öðru leyti, eða að minsta
kosti til refsingar.

Það hefir þegar verið tekið fram, að eftir gildistöku lögræð-
islaganna veldur geðveiki, án lögræðissviftingarúrskurðar, ekki
ólögræði manns, enda þó að hún kunni að hafa gjört það áður.
Hjer eftir verður enginn lögráður maður ólögráður, nema því að
eins að hann hafi verið sviftur lögræði með úrskurði.

Geta má þó þess, að ekkja, fráskilin kona eða borð- og säng-
urskilin yngri en 21 árs, mundi verða ófjárráð er hún giftist
aftur eða tæki saman við bónda sinn.

Það á þegar í stað að rita úrskurðinn í þinglýsingabók sýslumanns eða bæjarfógeta og lýsa honum síðan á fyrsta (manntals eða bæjar) þingi í þinghá lögræðissvifts. Eigi lögræðissviftur fasteign eða hjer skrásett skip eða reki hann hjer skrásetta eða hjer skrásetningarskylda atvinnu, þá í ennfremur, eins og þegar er getið, að þinglýsa úrskurðinum á varnarþingi fasteignar eða (og) skips og bóka athugasemd um úrskurðinn í verslunarskrá, 2. mgr. 7. gr.

Allar ráðstafanir, sem lögræðissviftur hefir gjört fyrir uppkvaðningu sviftingarúrskurðarins, eru eðlilega gildar. Hann verður að uppfylla þær allar, að svo miklu leyti sem hann ætur, eða bæta fyrir þær að öðrum kosti. Hinsvegar kynni að sýnast jafneðlilegt, að þær ráðstafanir, er hann kynni að gjöra eftir að úrskurðurinn gekk, væru ógildar, þær þyrfti hann ekki að uppfylla. En hvað sem eðli máls og gildistöku sumra dóma, t.d. hjóna- skilnaðardóma, líður, þá gildir annað að lögum.

Eftir þeim er uppkvaðning úrskurðar ekki einhlít, heldur verður fyrirfram innritun úrskurðar í þinglýsingabók með eftirfarandi tímabærri þinglýsingu að koma til. Allar ráðstafanir, sem lögræðissviftur gjörir, eftir að úrskurðurinn er innritaður (og löglega þinglesinn) eða (og) athugasemd gjörð um hann í verslunarskrá og fara í bága við úrskurðinn, eru fortakslaut ógildar, en þær, sem eldri eru en innritunin, hinsvegar yfirleitt gildar.

Þetta er algenga reglan um gildistöku lögræðissviftingarúr-

skurðar gagnvart almenningi. En úrskurðurinn getur gengið fyrir 1 gildi gagnvart einstaklingi. Hafi maður sá, er lögræðissviftur samdi við (átti lögskifti við) eftir uppkvaðningu lögræðissviftingarúrskurðar en á undan fyrirfram inarritun úrskurðar (og þinglýsingu) vitað um það, þegar samningurinn var gjörður, að lögræðissviftingarúrskurður var þá gengin, þá getur samningsaðili ekki hermt samninginn upp á lögræðissviftan. Hafi hann aftur á móti ekki vitað um úrskurðinn þegar hann samdi við lögræðissviftan - lögræðissviftur verður að sanna, að hann hafi vitað þetta - þá getur hann haldið lögræðissviftum til að efna skuldbindingar sínar, 1. mgr. 8. gr.

III. L ö g r á ð a m e n n.

Það er segin saga, að ætla verður menn til að ráða ráðum þeirra manna, sem, annaðhvort vegna æsku eða lögræðissviftingar, mega hvorki ráða sjer nje fje sínu sjálfir eða þá að eins öðruhvoru. Ráðamenn þessa nefna lögræðislögin lögráðamenn, 3., 5. og 11. gr.

Lögbornir lögráðamenn eru tilteknir, venslaðir ráðamenn þeirra manna, sem ósjálfráðir eru vegna æsku. Þeir heita lögbornir af því að þeir þurfa engar yfirvaldsskipun til ráðastarfsins, en eru skyldir að lögum til að hafa starfið á hendi, 1. mgr. 11. gr. Menn eru ekki "lögbornir" til umráða fyrir ófjárráða eða fyrir menn, sem sviftir hafa verið sjálfráði, (nje faðir lögboðinn til forráða óskilgetins barns síns, yngri en 16 ára.) B

Það fer nokkuð eftir atvikum hverjir eru lögbornir lögráðamenn ósjálfráðs manns innan 16 ára. Það veltur aðallega á því,

hvort um skilgetið eða óskilgetið barn er að ræða. Reglurnar um það eru í 3. gr. lögræðislaganna.

Sje barnið skilgetið og bæði foreldri þess á lífi og samvista, þá ráða barninu bæði foreldri saman. Sje að eins annað foreldra á lífi og hafi ekki gifst eða kvænst aftur, þá ræður það eitt barninu (öllum börnum þeirra). Hafi það aftur á móti gifst eða kvænst aftur og sje samvista síðari maka sínum, þá ráða þau hjónin - foreldri og stjúpforeldri - barninu (börnunum) bæði saman. Sje stjúpforeldrið eitt á lífi, þá ræður það þeim stjúpbörnum sínum, sem það framferir. - Sjeu foreldri skil- in, hvort heldur að fullu eða að borði og sæng, þá ræður hvort foreldri þeim börnum, sem hjá því eru.

Sje barnið óskilgetið, ræður móðir þess barninu. Faðir óskil- getins barns er aldrei lögborinn lögráðamaður þess. *33. Sjá nú l. 46/1921 § 32-33*

Það eru eigi lögmelt nein skilyrði til að vera lögborinn lögráðamaður (ósjálfráðs yngra barns en 16 ára) umfram það, að lögráðamaður á að vera annaðhvort foreldri (þó ekki óskilfeng- inn faðir) eða stjúpforeldri. Því verða ekki heimtaðir sömu hæfi- leikar af lögbörnum lögráðamanni, sem lögmeltir eru um skipaða lögráðamann í 3. mgr. 11. gr., þar á meðal ekki 25 ára aldur. -

Þó verður lögborinn lögráðamaður að vera sjálfráður, með því að ekki virðist takandi í mál, að ósjálfráður (maður, er sviftur væri sjálfræði) ráði öðrum ósjálfráðum. - Hjer skal og minst á það, að svifta má lögrátt foreldri foreldravaldi yfir börnum þess, bæði um tiltekinn og ótiltekinn tíma, án þess að svift sje lög-

ræði. Þannig má taka barn frá því foreldri, sem brestur annað-
hvort getu eða vilja til að framfæra og uppala það; eða vanræk-
ir lögmæltu fræðslu þess;* eða þykir ekki trúandi fyrir barni,
sem orðið hefir uppvíst að refsiverðu broti.** Væri heimild þessi
notuð, mundi maðurinn, sem tæki við barninu, oft taka við for-
eldravaldi yfir því að meira eða minna leyti, og þá að sama
skapi fara með lögráð þess.

Sje hvorki foreldri (annað en óskilfenginn faðir) nje stjúp-
foreldri til, sje barnið munaðarlaust, er barninu skipaður lög-
ráðamaður, 3. mgr. 3. gr. Slíkt hið sama yrði að gjöra, væri
foreldri eða stjúpforeldri ósjálfrátt.

Skipaðir lögráðamenn: Því nafni hlýða þeir umráðamenn ólög-
ráðra, er yfirvald**** (sýslumaður og bæjarfógeti) útnefni til
þess að ráða ráðum ólögráðra.

Skipaðir lögráðamenn ráða fyrst og fremst fyrir þá ósjálf-
ráða menn, sem sviftir eru sjálfræði eða enginn lögborinn stend-
ur að og þar næst fyrir þá menn, sem eru fjárráðir, hvort held-
ur þeir eru það vegna æsku eða af því að þeir eru sviftir fjár-
ræði, 1. mgr. 11. gr.

Lögráðamenskan er borgaraleg kvöð, sem konur jafnt og karlar

*48. og 49. gr. f.tl. 1905.

**17. gr. laga nr. 39, 1907.

***5. gr. laga nr. 39, 1907.

****Í því falli, sem ræðir um í 57. gr. f.tl. 1905, átti stjórn-
arráðið að skipa fjárræðissviftum fjárráðamann og gildir
það ákvæði (ef til vill enn.)

*líka er ákveðið af því um lögráð
9. hálfr.*

verða að takast á hendur, 4. ggr. 11. gr. Og nú eru engar lögmæltar undanþágur undan henni, svo sem áður var (D.l. 3.17.3) eða lögbann gegn lögráðamensku tiltekinna manna (D.l. 3.17.9-12 og 13 i.f.) með því að allur 17. kap. III. bókar dönsku laga er nú úr gildi numinn, 16. gr. lögræðislaganna.

Hinsvegar heimta lögin nokkra hæfileika af þeim, sem skipaður á að verða. Hann verður fyrst og fremst að vera 25 ára gamall. Því verður yngri ekkja eða fráskilinn kona eða börð- og sængurskilin ekki skipað til lögráða. Af sömu ástæðu mundi fjárráður maður samkvæmt (eldra) leyfisbrjefi ekki verða skipaður. Hann á að vera ráðvandur maður og ráðdeildarsamur og samilega að sjer, en til þess að geta heitið samilega að sjer, mundi hann að minsta kosti þurfa að vera læs og skrifandi og kunna fjórar höfuðgreinar reiknings í heilum tölum og brotum. Hann á að vera heill heilsu og verður sjerstaklega að vera vitheill. Hann á að vera fjár síns ráðandi, en það merkir, að hann má hvorki vera sviftur fjárræði nje undir gjaldþrotaskiftum. Hins er aftur á móti ekki krafist, að hann sje efnamaður eða eigi að minsta kosti jafnmikið og hann tók við til fjárhalds, svo sem áður var lögmælt sem algeng regla, (D.l. 3.17.5. og 6.). Hjernefnd skilyrði eru öll lögmælt. Þau eru það lágmark, sem ekki má fara niður fyrir. Má því engan, hvorki venslaðan nje óvenslaðan, skipa lögráðamann, sem fullnægir þeim ekki.

Auk þessara fortakslausu skilyrða, ber skipunarvaldinu að skipa vandanenn öðrum fremur og nánarí vandamann frammar firnari.

Reglurnar um þetta eru í 4.-6. mgr. 11. gr. Tengdir menn ganga þó yfirleitt ekki fyrir vandalausum. Stjúpforeldri er, einu mágðra manna, gjört að taka við lögráðum þeirra stjúpbarna sinna, sem það er lögskilt að framfæra og framfærir. Að öðru leyti er lögskylda til lögráða öðrum fremur lögð á frændur ólögráðs, og þar aftur gjörður munur skilgetinna og óskilgetinna ólögráðra.

Sje um skilgetinn ólögráðan að ræða, er svo fyrirsmelt, að skipa skuli:

"næst að frændsemi. Föðurfrændur ganga fyrir móðurfrændum, alsystkin fyrir hálfssystemum, eldri maður fyrir yngri, jafnaldinna" Þar næst segir: "Um stjúpforeldra gildir sama og foreldra:"*

Eftir þessu á að skipa föður lögráðamann ólögráðs hjónabandsbarns, sje faðir til, en ella móður. Sje hvorugt til, en aftur á móti stjúpforeldri, á að skipa það, ef því ber að framfæra og framfæri það lögráðan. Svo mun verða að skilja ofantilfærð orð um að "sama" gildi um stjúpforeldri sem foreldri, með því að ekki mun hafa verið ætlast til efnisbreytinga á þessu atriði frá því sem var í upphaflega frumvarpinu. Annars athugasé það, að framfærsluskylda stjúpforeldris fellur niður með hjónaskilnaði, og að stjúpforeldri er ekki skilt að framfæra eldri stjúpbörn en 16 ára, svo sem foreldri getur verið það skilt samkvæmt 14. gr. fátækralaganna. Stjúpforeldri mundi því ekki taka við

*Þetta orðalag er, eins og breytingin á 11. gr. yfirleitt bæði að efni, málsgreinaskiftingu og orðalagi og nokkrar aðrar óheppilegar breytingar á upphaflega frumvarpinu, runnið frá allsherjarnefnd efri deildar.

Ísmá samkv. ákv. 3gr um foreldra, stjúpfor.

löggráðum stjúp barns nema því að eins, að barnið væri ólöggrátt vegna æsku og eftirlifandi foreldri væri ekki sjálfrátt eða því ekki trúandi fyrir barninu af öðrum ástæðum. Væri bæði foreldri látnin, kæmi ekki til þess að skipa stjúpforeldri, með því að það væri lögborið til löggráðanna, væri barnið á framfæri þess, 3. gr. lögræðislaganna. Sje foreldri (stjúpforeldri) ekki til, mundi eiga að skipa son eða dóttur og skæri aldur ekki úr, systkinin tvíburar, mundi sonur eiga að ganga fyrir dóttur. Væri hvorugt til kæmi "næst að frændsemi" o.s.frv. upp og niður og til hliða eftir því sem frændsemi rennur til og segir í 11. gr., þó með þeirri viðbót, að karl mun eiga að ganga fyrir konu að öllum lögmæltum skilyrðum jöfnum.

Sje ólöggráður óskilgetinn er svo ákveðið:

"Móðurfrændur óskilgetins barns ganga fyrir öðrum frændum til fjárráða. Þó má skipa föður, ef móður nýtur eigi, enda hafi hann þinglýst barninu, eittleitt það eða arfleitt." Þetta mun eiga að skilja svo, að móður og föðurfrændur gangi fyrir vandalausum, en móðurfrændur aftur fyrir föðurfrændum, nema þegar svo er ástatt sem segir í niðurlagsorðunum.

Starfið. Lögráðamaður kemur í stað ólöggráðs, er að lögum einu um ráðstafanir þær, er hann gjörir fyrir ólöggráðan, að svo miklu leyti sem æðra samþykki er ekki lögmælt til gjörða hans.

Lögræðislögin kveða ekki á um lögmæti ráðstafana lögráðamanns umfram það, að lögráðamaður ósjálfráðs ræður svokölluðum persónulegum mállefnum skjólstæðings síns og lögráðamaður ófjárráðs fjármálunum, þannig að ógildar eru þær ráðstafanir lögráðamanns,

sem út yfir þessi mörk fara. Að öðru leyti fer um lögmæti ráðstafana lögráðamanns eftir eldri lögum, sjerstaklega eftir tilsk. 18. Febr. 1847, sbr. tilsk. 23. Ág. 1904.

Þar verður aftur að skilja milli ráðstafana lögráðamanns ósjálfráðs og lögráðamanns ófjárráðs. Fyrnefndur lögráðamaður ræður yfirleitt einn persónulegum málefnum skjólstæðings síns, þarf ekki samþykki annara, nema þar sem sjálfráður maður mundi þurft hafa, enda skuldar hann ekki öðrum reikningsskap gjörða sinna. Þannig þarf yngri maður en 13 ára, þótt sjálfráður sje og þá líka lögráðamaður yngri manns en 16 ára (ósjálfráðs), samþykki lögreglustjóra til þess að geta löglega ráðið sig til iðnaðar og verslunarnáms*. Hjer er eigi um útfyllingu á sjálfræði eða valdi lögráðamanns ósjálfráðs að ræða heldur um eftirlit lagaembættismanns með lögmæti markverðs samnings. - Hafi lögráðamaður ósjálfráðs haldið sjer innan takmarka valds síns og farið löglega með það, þá er ráðstöfun lögráðamanns jafngild og bindur sjerstaklega ósjálfráðan jafnfast, eins og hann hefði sjálfur gjört ráðstöfunina og þá verið sjálfráður, 12. gr. Hafi lögráðamaður yngri manns en 16 ára t.d. vistað unglinginn og hann síðan rofið vistráðin ástæðulaust, þá gæti samningsaðili lögráðamanns sótt unglinginn til skaðabóta samkvæmt 12. gr. hjúatilskipunarinnar 1866.

Lögráðamaður ófjárráðs, sem aðallega á að varðveita eigur skjólstæðings síns, að svo miklu leyti sem þær ganga ekki til

*1. gr. laga 16. Sept. 1893, nr.15 og 1.gr. laga 30. Júlí 1909, nr. 45.

framfærslu hans og kostur er á að öðru leyti, ræður aftur á móti upp á eigin spýtur yfirleitt að eins minniháttar, venjulegum málefnum, en verður að öðru leyti að hafa æðra samþykki yfirfjárráðanda (sýslumanns eða bæjarfógeta) eða eftir atvikum stjórnarráðs. Lögráðamaður þarf þannig samþykki stjórnarráðs* til þess að láta af hendi fasteign ófjárráðs, og samþykki yfirfjárráðanda** til flestra annara ráðstafana en venjulegrar hagræðingar á eignum ófjárráðs.

Annars fer starf (vald) lögráðamanns nokkuð eftir því, hve stór fjárstofninn er, hvort fje ófjárráðs er 20 hndr. á landsvísu eða minna og eftir því, hvort um fasteign, peninga eða lausafje er að ræða. Um fyrra atriðið verður rætt síðar. Eigi ófjárráður fasteign, byggir lögráðamaður jörð og selur hús á leigu, tekur við eftirgjaldi og leigu, gætir þess að samningar sjeu haldnir, segir yfirfjárráðanda til ef út af ber og bíður síðan ráðstafana hans um hvað skuli að gjört, t.d. mál höfðað o.s.frv. Peninga mundi lögráðamaður nú leggja í banka eða löggiltan sparisjóð*** Annars á lögráðamaður að koma þeim í útlán gegn tryggu veði, aðallega fasteignarveði og eru nánari reglur um það í 8-14. gr. tilsk. 1847 og o. br. 4. Júní 1864. Lausafje mundi lögráðamaður selja, nema ófjárráður þyfti bráðlega á því að

*7. gr. a. ts. 1847.

**T.d. ts. 1847, 7. gr. b., 8. gr. sbr. o.br. 4. Júní 1864 og 9., 10., 11., 12. og 13 gr. ts. 1847.

***22. gr. laga 3. Növ. 1915, nr. 44.

skt 23/8 1904 I II

halda sjálfur, svo sem til þess að reisa bú með, og síðan geyma peningana, sem fyrir það kæmu, svo sem fyrir greinir. Það er sjer-
staklega áskilið um fjárhaldsmenn fjárráðra á skiftum, að þeir
megi eigi án leyfis skiftaráðanda taka við lausafje upp í arf
fjárráðra. U

Hafi lögráðamaður fjárráðs haldið sjer innan takmarka valds síns og farið löglega með það, þá er ráðstöfun lögráðamanns jafngild og bindur fjárráðan jafnfast, eins og hann hefði sjálfur gjört ráðstöfunina og þá verið fjárráður. Hafi lögráðamaður t.d. keypt hlut handa fjárráðum, þá getur seljandi sótt fjárráðan til borgunar á hlutnum, enda þótt fjárráðum hafi ekkert orðið úr hlutnum, 13. gr. X

Ábyrgð. Verði fjárráður fyrir eignatjóni, er kenna má lögráðamanni, ber lögráðamanni að bæta það tjón, enda á fjárráð-
ur forgangsrjett í því lögráðamanns fyrir skaðabótum út af
slíku tjóni, 14. gr. lögræðislaganna, sbr. 18. gr. og 10. gr.
ts. 1847 og a lið 83. gr. skiftalaganna 1878 og eftir atvikum
veðrjett í því yfirfjárráðanda, hafi yfirfjárráðandi sýnt af
sjer vitaverða vanrækslu um gæslu hagsmuna fjárráðs, 14. gr.
lögræðislaganna, 18. gr. ts. 1847 og ráðagjörð í yfirrjettar-
dómi 18. Apríl 1898.*

Þóknun fyrir starfa sinn á lögráðamaður ósjálfráðs ekki, hafi hann ekki jafnframt fjárráð ólögráðs á hendi og lögráðamaður fjárráðs því að eins, að svo sje annaðhvort um samið eða lög-
melt skilyrði sjeu fyrir hendi. Um þau er þess fyrst getandi,

*46:gr.skptl.1878 sbr.77.gr.og 48. og 62. gr. **Ds. V,531.

að afi, amma, foreldri, þar með talið stjúpforeldri, og syst-
kin eiga ekki heimtingu á neinni þóknun. Sama mundi nú sennill
lega talið gilda um son og dóttur. Þar næst fæst þóknun því að
eins, að fjárhaldið nemi 20 hndr. á landsvísu og að afgangur
verði umfram framfærslukostnað ólögráðs. Þóknunin má eigi nema
meiru en 1/6 af tekjuafgangi ólögráðs og má auk þess aldrei
fara fram úr 100 kr. á ári, 5. gr. ts. 1847. Þetta girðir þó
tæplega fyrir það, að semja megi um frekari þóknun, en það
mundi væntanlega því að eins gjört, að fjárhaldið væri allstórt
og umsvifamikið.

Reikningsskil. Eins og þegar er getið, er ekki um nein reikn-
ingsskil að ræða af hendi lögráðamanns ósjálfráðs, hvorki ár-
leg nje þá er lögráðum slítur.

Lögráðamaður ófjárráðs gætir aftur á móti fjár skjólstæðings
sins og hagræðir því, með umsjá yfirfjárráðanda og stjórnarráðs,
að svo miklu leyti sem það gengur ekki til framfærslu og uppeld-
is ófjárráðs, enda er honum gjört að sanna og rjettláta meðferð
sína á fjenu. Þó eru árleg reikningsskil ekki lögmelt fyrir
fjárhaldi, er nemur ekki 20 hndr. á landsvísu, heldur látið
nægja að fela yfirfjárráðanda að heimta reikningsskil, ef ástæð-
ur renna sjerstaklega til, svo sem ef eitthvað þykir grunsamt
um fjárhald lögráðamanns, 4. gr. a. ts. 1847.

Nemi fjárstofninn hinsvegar 20 hndr. eða meiru, ber yfirfjár-
ráðanda að ganga eftir árlegum reikningsskilum. Reikningsskilin
eru í því fólgin, að lögráðamaður sendir yfirfjárráðanda reikn-

ing um tekjur ófjárráðs og gjöld fyrir hvert liðið almanaksár, með kvittunum fyrir greiðslum sínum gjaldamegin og viðeigandi fylgiskjöllum tekjumegin, svo sem byggingarbrjefi fyrir jörð eða skuldabrjefi, hafi jörð verið byggð eða fje lánað út á árinu. Lögráðamaður á að senda yfirfjárráðanda árlega reikningsskilin innan tveggja mánaða frá lokum liðins reikningsárs og sjerstaklega heimtuð reikningsskil innan þess tíma, sem til er tekin í hvert skifti, 4. gr. b. sbr. 6. gr. ts. 1847. Yfirfjárráðandi fer síðan yfir reikningana og úrskurðar þá.

Auk þessara reikningsskila á lögráðamaður loks, eða eftir atvikum bú hans, að gjöra lokareikningsskil fyrir fjárhaldi, þegar því slítur, hvort heldur af því að ólögráður verður fjárráður (hálfiráður), deyr eða af því að skiftir um lögráðamann af einhverjum ástæðum. Þau reikningsskil ber sjerstaklega að vanda, með því að afhending fjárins fer áfram eftir þeim, þegar yfirfjárráðandi hefir úrskurðað, að þeim megi hlíta, 15. gr. sbr. 16. gr.

Þegar lögráðamaður hefir staðið skil á fjárhaldi sínu, samkvæmt úrskurðaðri skilagreini sinni, á hann heimtingu á að fá kvittun fyrir skilunum. Sje ófjárráður orðinn fullráður, kvittar hann einn (sje hann hálfiráður, þá með tilsjónarmanni). Fari skil fram af öðrum ástæðum, svo sem af því að ófjárráður er dáinn eða af því að skift hefir um lögráðamann, kvittar skiftaráðandi (erfingjar) eða nýi lögráðamaðurinn fyrir skilunum.

Y f i r f j á r r á ð a n d i

er, eins og þegar er getið, sýslumaður og bæjarfógeti, hver í sínu umdæmi. Hann er næsti yfirmaður allra lögráðamanna ófjárráðra í umdæminu.

Yfirfjárráðandi á að hafa stöðugt eftirlit með lögráðamanni ófjárráðs. Lögráðamaður ófjárráðs er hjer nefndur fjárráðamaður. Verða nú nefndar nokkrar helstu skyldur yfirfjárráðanda, sjerstaklega þær, sem eru beint lögmæltar. Hann á þannig fyrst og fremst að annast það, að ófjárráðum manni, er hlotnast einhver efni, verði skipaður fjárráðamaður, 11 gr. lögræðislaganna sbr. 2. gr. ts. 1847 og 14. gr. skptal. 1878. Næmi fjárstofninn, sem fjárráðamaður tekur við, ekki 20 hndr. á landsvísu, á yfirfjárráðandi að gjöra samning við fjárráðamann. Í þeim samningi á meðal annars að vera ákvæði um það, hve miklu af eignunum megi verja ófjárráðum til framfærslu og uppeldis. Sje fjárstofninn 20 hndr. eða meirá, koma árlegir reikningar í stað fjárhaldssamnings. Yfirfjárráðandi getur sennilega gjört fjárráðamanni annað fjárhaldskaup en lögmælt er, 5. gr. ts., en sú heimild mundi naumast notuð nema um umsvifamikið fjárhald væri að ræða. Þurfi að selja lausafje ófjárráðs á uppboði, þarf til þess samþykki yfirfjárráðanda, 7. gr. ts. og sennilega líka til sölu utan uppboðs, ef nokkru næmi. Í þessu sambandi má geta þess, að samþykki skiftaráðanda þarf til þess að ófjárráðum verði lagt út lausafje á skiftum, 46. gr. skptl., eða annað en peningar á

erfingjaskiftum, 77. gr., svo og til þess að arfur ófjárráðs,
megi standa inni hjá eftirlifandi foreldri, föður eða móðurfor-
eldri, stjúpforeldri eða stjúpafa eða stjúpmömmu, 68. gr. skptl.
 Auk þess á yfirfjárráðandi, eins og þegar er tekið fram, að úr-
 skurða alla reikninga fjárráðamanna, bæði árlega og lokareikn-
 inga.

Um skrásetning, bókhald og skýrslugjöf yfirfjárráðanda vis-
 ast yfirleitt til 19. gr. ts. Þess skal þó getið, að yfirfjárráð-
andi á að senda stjórnarráðinu árlega fyrir hver Júlilok yfirlits-
skýrslu yfir fjárráð í hjerðinu, bæði um þá, sem undir fjárhaldi
voru síðastliðið almanaksár og þá, er undan fjárhaldi gengu, h
hyoratveggja skýrsluna með þar um ræddum fylgiskjöllum.

Ábyrgð yfirfjárráðanda fer eftir algengum ábyrgðarreglum em-
 bættismanna, XIII. kap. hegnl. sbr. 302. gr. s.l.* Ábyrgðarfyr-
 irmæla ts. 1847 í 3., 10., 18. og 20. gr. er ekki þörf að geta
 nánar hjer, með því að þær eru samræmar venjulegum reglum, enda
 heyra til stjórnarfarsfræðinni. Þess eins má geta, að 18. gr.
ts. gefur kröfum "veðrjett" í protabúi yfirfjárráðanda, en 83.
gr. skptl. virðist ekki ætla þeim meira en þar um ræddan for-
gangsrrjett.

S t j ó r n a r r á ð i ð

hefir nú, ts. 23. Ág. 1904 sbr. 20. gr. ts. 1347, aðsta vald um
meðferð fjár ófjárráðra og sjerstöklega eftirlit með öllum yfir-
fjárráðendum landsins. Af afskiftum stjórnarráðs má geta þess,

*Ds. V, 531.

að samþykki þess þarf að koma til, til þess að verja megi öllum ársleigum, og sjerstaklega til skerðingar höfuðstóls, til uppeldis og framfærslu ófjárráðs, og að ekki má heldur farga fasteign ófjárráðs án samþykkis þess, 7. gr. a. ts.

IV. H á l f r æ ð i.

Þangað til lögræðislögin gengu í gildi, var hálfræði um fjármál lögmælt frá 18 ára aldri óg til fulls fjárræðis. En í þessu gjörir 15. gr. laganna gagngjörða breytingu. 1. mgr. hennar hljóðar þannig:

"Þeir, sem orðnir eru 18 ára en ekki fulls 21 árs, þá er lög þessi öðlast gildi, eru hálfráða fjár síns, og fer að öllu leyti um þá eftir gildandi lögum, þangað til þeir verða fulls 21 árs. Að öðru leyti er hálfræði um fjármál úr lögum numið."

Samkvæmt ákvæði þessu verða menn, sem voru yngri en 18 ára, þá er lögræðislögin gengu í gildi (27. Febr. 1913), ekki hálfráðir. Þeir halda áfram að vera ófjárráðir, þangað til þeir verða fullfjárráðir. Ákvæðið er með öðrum orðum að eins bráðabirgðarákvæði um þá menn, sem voru orðnir hálfráðir nefndan dag. Um alla aðra skiftir ekki nema í tvö horn. Þeir eru annaðhvort alráðir um fje sitt eða alls óráðir.

Meðan nefnt ákvæði gildir, fer um hálfræði eftir áðurgildandi lögum eða eftir D.l. 3.17.34. sbr. 3.17.35. Hálfráður er, sjálfur aðalmaðurinn um stjórn fjár síns, sbr. orðin: "tekur sjálfur við stjórn fjár síns". Tilsjónarmaður eða meðráðamaður hefir að eins eftirlit með ráðstöfunum hálfráðs. Meðráðamaður-

inn er með öðrum orðum nánast nokkurs konar hamla á hálfráðum, enda á hann aðallega að geta þess, að hálfráður "sói eigi" fje sínu að nauðsynjalausu.

Meðráðamaður er ekki lögborinn til meðráða og talið, að venslamenn eigi ekki forgangsrjett um fram aðra. Sýslumenn og bæjarfógetar skipa meðráðamenn, hvee í sínu hjeraði og hjeraðsmönnum skylt að taka við.

Löggjafinn hefir ekki beint sett önnur skilyrði fyrir því að geta orðið meðráðamaður en að maðurinn sje "góður", og með því mun aðallega vera átt við ráðvendni. Og það verður tæplega löggjafnað frá lögmætum skilyrðum fyrir lögráðamensku. Þó mundi meðráðamaður að minsta kosti eiga að vera fjárráður og sennilega 25 ára, með því að naumast mundi þykja tiltækilegt, að skipa t.d. 16 ára gamla ekkju meðráðamann. Og enn verður meðráðamaður að vera sennilega ráðdeildarsamur og svo heill heilsu, sjerstaklega á geðsmunum, að telja megi líklegt, að hann standi viðunanlega í stöðu sinni.

Meðráðamenn eru annaðhvort skipaðir til meðráða um tiltækið atriði. "ad hoc" svo sem til þess að taka ásamt hálfráðum við fjárhaldsskilum af fjárráðamanni, 15. gr. ts. 1847, eða um óákveðinn tíma, meðan báðir endast eða hálfráði stendur.

Enda þó að meðráðamanni muni nánast atlað, að vera nokkurs konar hamla á hálfráðum, þá er samþykki hans þó óhjákvæmilega nauðsynlegt til lögmætis afsala, veðsetninga og allra fjárskuldbindinga hálfráðs um annað verðmæti en sjúlfsafla hans og frjálst

undirritaður kaupm. með hálfráðu þessum í 20. 10. 1900

gjafafje. Þó getur meðráðamaður ekki ógilt þær ráðstafanir, er hálfráður kynni að hafa gjört upp á eigin spjótur og vill standa við, með því að hann getur ekkert gjört fyrir hálfráðan nema með atfylgi hálfráðs.

Það er lítið svo á í framkvæmdinni, að meðráðamaður geti heimt- að, að reiðufje hálfráðs sje ekki undir hans höndum, heldur geymt í bönkum eða hjá öðrum, og að hann megi eða eigi jafnvel að rita "prohibition" á skuldabryjef hálfráðs og önnur lík skilríki, enda mundi stundum verða lítið líð að meðráðamanni, ef hálfráður ætti að hafa óhindruð tök á því verðmati, sem unglingar og óreyndir menn kunna jafnan síst með að fara.

Meðráðamaður fær enga þóknun fyrir starf sitt. Hann þarf engum að standa reikningsskap á því, enda hefir hann að lögum ekkert af fje hálfráðs undir höndum.

Hálfráður og meðráðamaður hans geta gjört allar þær ráðstafanir og gengist undir allar þær skuldbindingar, sem fullfjárráður maður er fær um að gjöra, þar á meðal ábyrgðir fyrir aðra, enda skuldbinda ráðstafanir beggja hálfráðan án nokkurs aðra samþykkis, svo sem fullfjárráður maður hefði gjört þær.

Meðráðamaður getur lagt samþykki sitt á fleiri ráðstafanir í einu, hvort heldur fyrirfram eða eftir á, svo sem að hálfráður reki tiltekna atvinnu, og liggur þá í því samþykki til þeirra ráðstafana, er þeirri atvinnu fylgja venjulega. En meðráðamaður mundi ekki, svo að gilt veri, geta heimilað hálfráðum eitt skifti fyrir öll að verja fje sínu, svo sem honum sjálfum sýndist.

Hafi hálfráður fengið meðráðamanni verðmæti til varðveislu eða annarar ráðstöfunar og rísi ágreiningur út af, verður hálfráður að fara venjulega dómsleið með kröfur sínar á hendur meðráðamanni, með því að meðráðamaður stendur hvorki undir yfirfjárráðanda nje stjórnarráði.

1. 12/79
1. 12/79
Endir.